

УДК 327 (4)

ІРАКСЬКИЙ КУРДИСТАН: ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З ЦЕНТРАЛЬНОЮ ВЛАДОЮ

Юрій Мороз, Кадір Асо Араз

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)2394132,
e-mail: jumoroz@yahoo.com; asoaraz96@gmail.com*

Проаналізовано чинники, які визначили сучасний політико-правовий статус Іракського Курдистану у складі Іраку, подано характеристику його основних особливостей. Визначено ключові проблеми у взаєминах Регіону Курдистан з іракською федеральною владою. Висвітлено питання розбіжностей між РК та Багдадом стосовно територіальних меж курдської автономії, насамперед суперечка за місто та район Кіркук. Проаналізовано протиріччя між Регіоном Курдистан і федеральним центром у сфері видобутку та експорту вуглеводнів. Визначено розбіжності між Багдадом та Ербілем у ставленні до курдських збройних сил. З'ясовано, що фактичне становище Іракського Курдистану визначається, насамперед, його військово-політичними та економічними можливостями, а стосунки з Багдадом значною мірою виходять за рамки конституційних процедур.

Ключові слова: політико-правовий статус; Іракський Курдистан; федеральний уряд Іраку; конституція Іраку.

Постановка проблеми. Курдська автономія в Іраку, відома як «Вільний Курдистан», постала 1992 р., коли сили міжнародної коаліції встановили на півночі країни зону, захищену від урядових військ. Військовий розгром режиму Саддама Хусейна 2003 р. дав курдам в Іраку історичний шанс вирішальним чином вплинути на визначення свого державно-політичного майбутнього. Радикали вели мову про незалежність Іракського Курдистану, проте американська адміністрація виходила з необхідності збереження територіальної цілісності окупованого Іраку, водночас тісно співпрацюючи з владою «Вільного Курдистану» у своїх зусиллях з політичної реорганізації країни. Гіркий досвід попередніх десятиліть сформував у курдів фактично консенсусне переконання, що сильна влада у Багдаді завжди становитиме загрозу їхнім національним правам та інтересам. Отож обов'язковою умовою збереження державно-політичного зв'язку Іракського Курдистану з Іраком став федеративний устрій останнього, що передбачав для курдів якнайширші можливості самоуправління та гарантії від потенційних нових утисків. Проте на практиці реорганізація Іраку у федерацію не створила міцної, несуперечливої основи для розвитку взаємин між Іракським Курдистаном та Багдадом. Протягом багатьох років між ними зберігаються серйозні протиріччя, які не знаходять, попри зусилля з пошуку порозуміння, стійкого та довготривалого розв'язання. Сьогодні, як ніколи раніше, ці протиріччя стають чинником, що може спричинити вихід Іракського Курдистану зі складу Іраку. Відтак необхідне глибше розуміння актуальних

політичних процесів на Близькому Сході, що вимагає уважного аналізу характеру взаємин Регіону Курдистан з центральною владою в Іраку.

Аналіз останніх публікацій. В українській спеціальній літературі проблематика, пов'язана з Іракським Курдистаном, у тому числі його правовим статусом і взаємовідносинами з федеральним центром, досі привертала вельми обмежену увагу дослідників. Зокрема, окремі моменти формування конституційного ладу Іраку після повалення режиму Саддама Хусейна проаналізовано у публікаціях Г. Шелест [9; 10]. У рамках своєї статті про міжнародні відносини Іракського Курдистану проблем його взаємин з федеральною владою Іраку торкався М. Корчинський [5]. Проблема визначення статусу Іракського Курдистану після 2003 р. проаналізовано у дисертації, а також статті Гама Алі Кадер Маквана [2; 3].

Певну увагу тематиці, що охоплює наша стаття, приділяли російські дослідники. Зокрема, докладний загальний огляд розвитку Іракського Курдистану після 1991 р. міститься у монографії С. Іванова [4]. Автор приділив увагу і деяким політико-правовим аспектам взаємин Іракського Курдистану з центральною владою Іраку. Ці ж проблеми порушено у публікації Ш. Мгої [7]. Питання відображення інтересів курдів у постійній конституції Іраку висвітлено у російськомовній публікації курдського автора Ф. Бадерхана [1]. Чимало аналітики, що стосується Іракського Курдистану, містить збірник матеріалів круглого столу в Інституті світової економіки та міжнародних відносин РАН, який відбувся у березні 2015 р. Зокрема, відзначимо змістовну публікацію С. Сапронової, у якій висвітлено значення проблеми Кіркука у взаєминах центральної влади Іраку та Іракського Курдистану [8].

Серед широкого кола англomовної літератури, що стосується обраної нами теми, слід згадати монографію А. Даніловича, в якій докладно проаналізовано процес становлення федерації в Іраку та роль у ньому курдів [12]. У статті Д. Романо висвітлено політичні виклики, що постали перед курдською автономією напередодні виведення (2011 р.) з Іраку американських військ [15]. Можливі правові шляхи розв'язання проблеми Кіркука докладно проаналізував С. Волф [16]. Політичні та економічні виміри розвитку нафтової галузі Іракського Курдистану проаналізовано у публікаціях Р. Алкадірі, К. Фраппі, Р. Міллза [11; 13; 14].

Метою статті є аналіз основних особливостей сучасного політико-правового статусу Іракського Курдистану у межах Іраку та його взаємовідносини з центральною владою.

Виклад основного матеріалу. Після повалення режиму С. Хусейна нові правові основи взаємин Багдада та Ербіля визначили у Тимчасовій конституції Іраку, ухваленій Тимчасовою керуючою радою країни 8 березня 2004 р. Курдські представники брали участь у процесі її розробки. Зауважимо, що у баченні майбутнього Іраку як федеративної держави позиції курдських лідерів та американців збігалися [11, с. 1316–1318]. У тимчасовому основному законі систему правління країни визначили республіканською, федеративною,

демократичною та плюралістичною [4, с. 38]. Таким чином, прагнення курдів до федералізації Іраку вперше закріпили законодавчо.

У травні 2005 р. підготовкою постійної конституції країни займалася спеціальна конституційна комісія. Розробка її тексту відбувалася в умовах гострих суперечок між представниками курдів, сунітів та шиїтів. Для курдів найбільш принциповим питанням був федеративний устрій Іраку. З цим погоджувалася частина шиїтів, однак суніти виступили категорично проти. Сунітська спільнота, яка контролювала владу у Багдаді у попередні десятиліття, вбачала у федералізації передумову розпаду країни, зокрема, можливе відокремлення курдів на півночі та шиїтів на півдні [1, с. 129]. Умовної згоди сунітських представників, зрештою, досягнули ціною обіцянки можливості перегляду спірних моментів конституції вже після її ухвалення [1, с. 129]. Крім того, в останній момент до тексту конституції внесли деякі поправки. Одна з них декларувала, що «конституція є гарантією єдності Іраку». Інша зобов'язувала використовувати в офіційних організаціях в Іракському Курдистані дві мови – курдську та арабську (а не лише курдську) [1, с. 127].

Загалом конституцію приймали як не до кінця визначений, компромісний документ, за відсутності реальної згоди в іракському суспільстві. Цілковитої згоди щодо неї не було і серед самих курдів.

Зрештою, постійну конституцію Іраку схвалили на референдумі 15 жовтня 2005 р. За неї проголосувало 78,6 % його учасників [10]. Курди рішуче підтримали проект конституції. В одній з провінцій регіону за неї проголосувало 99 % виборців, що, вочевидь, сприяло загалом позитивному підсумку референдуму, у ході якого у двох сунітських провінціях понад 2/3 виборців голосували проти конституції.

Постійна конституція Іраку значною мірою повторила положення тимчасової конституції, встановила у країні федеративний устрій. Її ст. 108 містить перелік виняткових повноважень федеральної влади, а ст. 111 передбачає, що усі інші питання належать до повноважень регіонів. Водночас ст. 112 містить перелік повноважень, що розподілятимуть відповідні закони.

У ст. 116 закріплено право регіональної влади вносити зміни у виконання федеральних законів на території регіону, якщо є протиріччя між федеральним і регіональним законодавством, у випадках, які не належать до виключної компетенції федеральної влади [9, с. 287].

Конституція передбачає створення двопалатного парламенту, але закон про верхню палату – Раду федерації, ще не прийнятий парламентом. Регіони – суб'єкти федерації можуть включати у себе одну або більше провінцій, а провінції мають право приєднатися до регіону шляхом проведення відповідного референдуму. Регіони можуть мати свою конституцію, обирати главу, законодавчу та виконавчу владу.

Загалом Конституція Іраку, що закріпила федеральний устрій країни (чого і прагнули курди), до кінця питання взаємин між центром та регіонами не врегулювала: процес створення федеративної держави в Іраку не завершили.

Конституція, серед іншого, не дала вичерпної відповіді на питання щодо розподілу нафтових доходів країни. У її ст. 108 задекларовано, що природні ресурси країни є власністю усього іракського народу, а ст. 109 вказує, що уряд керує видобуванням корисних копалин разом з урядами регіонів, за умови справедливого розподілу цього багатства, і з урахуванням густоти населення на території країни, з виділенням тимчасових додаткових квот для регіонів, що постраждали від попереднього режиму, з метою забезпечення рівноправного розвитку [1, с. 135–136]. Проте питання щодо механізмів спільного управління видобутком нафти щодо конкретних пропорцій розподілу доходів основний закон залишив відкритим.

Певна «розмитість» точних рамок повноважень Іракського Курдистану і федеральних органів влади відобразила, врешті-решт, прагнення Ербіля до максимально можливої самостійності в ухваленні рішень, а також існування низки суперечок між Іракським Курдистаном та центральною владою Іраку.

Однією з головних розбіжностей у стосунках Багдада та Ербіля є питання щодо статусу міста та району Кіркук, що є частиною проблеми визначення кордонів автономії. Її сучасні офіційні межі – це та територія, яку було звільнено від військ Саддама Хусейна 1992 р., і включають далеко не усі райони з курдською більшістю, наприклад, навіть не усю територію провінції Ербіль [15, с. 1348]. Суперечка щодо Кіркука була актуальною темою курдсько-арабських стосунків в Іраку ще за правління Баас. Лідери курдського руху декларували переважання курдів у місті – найбільшому центрі нафтовидобування країни, і наполягали на його входженні до контрольованих курдами адміністративних одиниць. У декларації 1970 р. про автономію Курдистану йшлося, що питання про статус Кіркука мають вирішити на основі перепису населення. Після ухвалення 1974 р. закону про курдську автономію М.Барзани проголосив Кіркук її столицею, і заявив, що «Кіркук – курдське місто, і воно залишиться курдським, навіть якщо у ньому не буде жодного курда» [8, с. 30]. Натомість влада у Багдаді багато років проводила політику брутальної насильницької декурдизації/арабізації регіону.

Після американської інтервенції в Ірак, у квітні 2003 р. курдські загони на певний час оволоділи Кіркуком. Вже у травні 2003 р. парламент в Ербілі ухвалив рішення, за яким усі жителі, які не є курдами і поселилися у Курдистані за правління Баас, мали його залишити [8, с. 33]. Питання про Кіркук набуло нової гостроти і знайшло відображення у Тимчасовій конституції Іраку 2004 р. Її ст. 58 передбачала низку заходів для виправлення наслідків демографічної політики колишнього режиму. При цьому вирішення питання про статус Кіркука вона відкладала до ухвалення постійної конституції та до моменту проведення чесного та прозорого перепису населення.

Отож питання залишилося відкритим і після схвалення постійної конституції Іраку у жовтні 2005 р. Її ст. 140 передбачала: повернення до адміністративних кордонів, що існували до 1976 р.; добровільне повернення арабів на попередні місця проживання з наданням компенсації таким переселенцям; повернення курдів; проведення перепису населення; проведення референдуму щодо

приєднання Кіркука до курдської автономії [8, с. 34]. За конституцією, питання Кіркука та інших спірних територій мало бути вирішене до 31 грудня 2007 р. Наприкінці 2007 р. курдські представники погодилися перенести це на шість місяців, після чого Багдад заявив, що відповідний термін пропущено, і положення конституції відтак втратило силу.

За існуючими даними, які не є надто надійними (перепис не проводили з 1957 р.), у Кіркуку курди становлять 52 % населення, араби – 35 %, туркомани – близько 12 %; також у місті є невелика християнська меншина. Сьогодні три основні спільноти, що мешкають у місті та провінції (та їхні одноплемінники за її межами), мають відмінні погляди на історію регіону та його теперішній статус. Араби сприймають ідею інтеграції Кіркука у Регіон Курдистан цілком негативно. За визначенням С. Волфа, експерта-консультанта на переговорах щодо Кіркука 2008–2009 рр., «для арабів ідея приєднання Кіркука до Іракського Курдистану – цілковита анафема та синонім майбутньої дискримінації та маргіналізації» [16, с. 1370]. Арабська сторона загалом критично ставиться до того рівня самоврядування, яким Кіркук користується за конституцією 2005 р., і виступає за здійснення влади у Кіркуку, виходячи з розподілу місць у місцевій представницькій асамблеї та головних посад у виконавчій владі на рівній основі між трьома основними етнічними групами.

Загальна позиція курдів, визначена десятиліття тому, залишається незмінною: Кіркук, цей «курдський Єрусалим», має стати частиною Іракського Курдистану. Курди вимагають реалізації положень ст. 140 конституції Іраку. Що стосується туркоманів (туркменів), то ця найменша з основних етнічних груп зацікавлена у сильній позиції місцевої влади, у відсутності домінування арабів чи курдів, а також гарантіях своєї реальної участі у здійсненні влади. Загалом туркмени виступають проти приєднання Кіркука до Регіону Курдистан.

Відповідно до діючої конституції Іраку (спираємося тут на аналіз, здійснений С. Волфом), існує три опції правового визначення статусу Кіркука. Перша з них – територія залишається губернаторством під контролем Багдада, маючи при цьому певні самоврядні права. Друга полягає у перетворенні Кіркука, відповідно до можливостей, передбачених ст. 119 конституції та законом про утворення регіонів, в окремий регіон (як Курдистан). У такому статусі Кіркук став би суб'єктом федеративного Іраку і мав би значно ширший обсяг прав і повноважень місцевої влади – свою конституцію, законодавчий орган, главу і т. д. Третя можливість, на якій і наполягають курди, – приєднання Кіркука до Регіону Курдистан, після чого його статус визначатиметься конституцією останнього [16, с. 1373–1375].

Сьогодні обставиною, яка потенційно ускладнює для курдів здійснення своєї давньої мети, є стратегічне партнерство Іракського Курдистану з Туреччиною, яке склалося останніми роками. Туреччина – крупний інвестор, країна-транзитер курдських вуглеводнів, з певних стратегічних міркувань виступає проти приєднання Кіркука до Іракського Курдистану.

Новою складовою ситуації стала поява у регіоні ІДІЛ. У червні 2014 р. сили «Ісламської держави» зайняли Мосул і розпочали у районі етнічні чистки,

спрямовані проти курдів-езидів. У липні 2014 р. через загрозу з боку ісламістів війська центрального уряду залишили Кіркук. Від «Ісламської держави» його врятували курдські загони, які зайняли це місто [6, с. 42]. Ціною чималих втрат курди змогли зупинити просування ІДІЛ на територію Іракського Курдистану. Автономія вперше за тривалий час отримала значну кількість зброї з-за кордону, що сприяло зміцненню її збройних формувань. Відтак участь у боротьбі з ісламськими екстремістами фактично значно посилила позиції курдів у змаганні за постійний контроль над Кіркуком.

Загалом питання щодо статусу Кіркук є одним з ключових спірних моментів у стосунках Регіону Курдистан з федеральною владою. Вочевидь, його розв'язання, а також вирішення інших територіальних суперечок можливе лише у загальному контексті взаємин курдської та арабської спільнот в Іраку, у руслі пошуку стабільної моделі їхнього *modus vivendi* у політичному та правовому вимірах. Якщо ж Іракський Курдистан стане на шлях перетворення у незалежну державу, питання про Кіркук потенційно може стати предметом драматичного конфлікту.

Одним зі складних питань стосунків федерального центру та РК є статус та дії курдських збройних формувань, відомих як «пешмерга». Посталі у десятиліття боротьби за автономні права Курдистану, ще за тих режимів, які існували у Багдаді до 2003 р., «пешмерга» також відіграли свою роль у розгромі сил Саддама Хусейна 2003 р., діючи як союзник армії США. Після цього уряд РК зберіг власні збройні формування.

З конституційного погляду, їхній статус не до кінця визначений. Загалом питання збройних сил та інших сил безпеки порушені у кількох статтях основного закону Іраку. Зокрема, у ст. 9 йдеться, що створення збройних формувань за рамками збройних сил заборонено. У цій статті також вказано, що збройні сили Іраку та служби безпеки повинні мати склад, що пропорційно відповідає чисельності тих груп (етнічних та релігійних), з яких складається народ Іраку. У ст. 110 встановлено, що формування та здійснення національної політики безпеки є прерогативою федерального уряду. Виходячи з перелічених статей, існування «пешмерга», якщо розглядати їх як збройні сили, виявляється поза рамками конституції. Водночас її ст. 121 надає право регіональним урядам утворювати внутрішні сили безпеки, такі як поліція, сили безпеки та «охорона регіону», чи регіональна гвардія [12, с. 65]. Якщо розглядати «пешмерга» як регіональну гвардію, їхнє існування стає цілком легальним. Окрім того, до курдських збройних сил можна застосувати ст. 117 конституції, в якій йдеться, що основний закон країни, набуваючи сили, визнає Курдистан федеральним регіоном, разом з існуючою у ньому владою. А до такої влади, у принципі, можна зачислити і «пешмерга».

З нашого погляду, загалом ситуація з курдськими збройними силами є окремим випадком тієї загальної правової «неостаточності», нечіткості, яка існує у стосунках Багдада та Ербіля. На практиці у сфері, пов'язаній з армією, між федеральною столицею та курдським регіональним урядом неодноразово виникали конфліктні ситуації. До початку війни з ІДІЛ Багдад практично не

фінансував і не забезпечував «пешмерга» спорядженням. Як наслідок, курдська влада вдавалася до спроб самостійно знайти зброю та амуніцію для своєї армії, що викликало гостру реакцію федеральної влади. Зокрема, серйозний конфлікт виник 2008 р., коли Багдад наполягав на скороченні «пешмерга» до 30 тисяч осіб [12, с. 76]. В умовах правових та політичних розбіжностей неодноразово виникали епізоди доволі напруженого безпосереднього протистояння між «пешмерга» та іракськими федеральними силами.

Зазначимо, що армія Іраку не може перебувати на території Іракського Курдистану без згоди його президента і парламенту, водночас сили «пешмерга» неодноразово задіявали в операціях за межами РК. Загалом можна стверджувати, що фактичний статус і можливості «пешмерга» завжди виходили і виходять за приблизно окреслені рамки передбачених конституцією регіональних «сил безпеки», і ця ситуація відображає реальне співвідношення політичних можливостей Ербіля та Багдада.

Ще одним головним елементом цілої суперечливої системи взаємин автономії із федеральним центром є питання щодо видобутку та продажу вуглеводнів – основи всієї економіки та доходів бюджету Іраку. Формулювання конституції Іраку, що стосуються нафтогазових ресурсів країни, залишили сторонам простір для їхнього тлумачення, виходячи, насамперед, з власних інтересів. У суперечці з РК Багдад наполягає на тому, що усі вуглеводневі запаси на території Іраку є загальнонаціональною власністю, і їх можуть видобувати та експортувати лише під контролем центральної влади. Натомість Ербіль обстоює погляд, що у віданні федерального центру є тільки родовища, які експлуатувалися до моменту ухвалення проекту конституції, а інші автономія може розробляти самостійно [13, с. 106].

Невдовзі після повалення режиму Саддама Хусейна уряд курдської автономії узяв курс на фактично незалежну від Багдада розробку нафтогазових родовищ на контрольованій ним території. Залученню відповідних іноземних інвестицій у РК сприяли відносно вищий, ніж в інших регіонах охопленого насильством Іраку, рівень безпеки, а також вигідніші, ніж пропонував федеральний уряд, умови контрактів. Дії регіонального уряду викликали критику та протидію з боку Багдада, а спроби досягти стійкого компромісного рішення щоразу зазнавали невдачі [14, с. 34]. Водночас ситуація із видобутком вуглеводнів в Іракському Курдистані засвідчила, що федеральна влада Іраку у змозі чинити тиск, але не у змозі радикально змінити ситуацію і не має достатніх важелів впливу на курдський регіон. Загалом стосунки Ербіля та Багдада у нафтогазовій галузі – один з проявів виняткового становища автономії, яка у багатьох сферах є фактично самостійним державно-політичним утворенням.

Попри порівняно успішний розвиток різних секторів економіки, сьогодні основою господарки Іракського Курдистану є саме нафтогазова галузь. Це дає підстави стверджувати, що за понад десятиліття напівсамостійного розвитку Регіон Курдистан набув низки характерних рис «держави-рантє», економіка якої надзвичайно залежить від продажу сировини. Водночас вона залежить і від сусідніх транзитних країн, насамперед Туреччини. Як наслідок, 2014 р. різке

падіння цін на нафту, паралельно з тягарем війни з ІДІЛ, спричинили в Іракському Курдистані глибоку бюджетну кризу. Автономії довелося брати позики, нагромаджуючи великий державний борг. Сьогодні Іракський Курдистан постає перед стратегічним викликом пошуку такої моделі економічного розвитку, яка дозволила б зменшити його як економічну, так і політичну залежність від стану справ у нафтогазовому секторі.

Висновки. Після повалення режиму Саддама Хусейна реорганізація Іраку у федеративну державу значною мірою була наслідком реалізації вимог курдів, рішуче упереджених проти будь-якої сильної влади у Багдаді. Нова конституція Іраку надала регіонам – суб'єктам федерації – доволі широкі права; водночас конституційне визначення розподілу повноважень між центром та регіонами залишило простір для їхнього відмінного тлумачення. Хоча основний закон Іраку передбачив можливість створення нових регіонів, сьогодні Регіон Курдистан залишається єдиним суб'єктом федеративної іракської держави, і верхня палата парламенту досі не створена. Таким чином, процес федералізації Іраку не завершено.

У «постсаддамівському» Іраку курдська меншина брала активну та загалом вагомую участь у діяльності загальнодержавних владних інститутів. Водночас у взаєминах Іракського Курдистану з центральним урядом від самого початку визначилася низка протиріч. Першим з них є питання щодо кордонів автономії, яка фактично контролює більшу територію, ніж офіційно входить до її складу. У цьому зв'язку найбільшим предметом територіальної суперечки є місто та район Кіркук, який курди оголосили своєю історичною столицею. Другою сферою протистояння Багдада та Ербіля виявилось видобування та продаж вуглеводнів. У супереч позиції федеральної влади, курдський регіональний уряд здійснює самостійну політику у нафтогазовій галузі, у такий спосіб забезпечуючи для себе незалежне від Багдада джерело доходів. Фактично самостійною виявилась і політика Іракського Курдистану у сфері безпеки та оборони. Курдська автономія не є суверенною державою, але має власні збройні сили, на які центральний уряд істотно не впливає.

Загалом після 2003 р. взаємини між центральною іракською владою та Іракським Курдистаном визначалися не стільки формальними рамками федеральної конституції, скільки балансом реальних політичних можливостей центру та автономії. Низка протиріч між нею та Багдадом тривалого вирішення так і не знайшла. Регіон Курдистан розвивався як напівсуверенна державно-політична одиниця, чий зв'язок з Іраком зберігався значною мірою завдяки позиції сусідніх країн та США. Проте сьогодні Іракський Курдистан підійшов до рубежу, на якому декларує готовність прийняти непрості виклики державної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бадерхан Ф.* Постоянная конституция Ирака и интересы курдов / Ф. Бадерхан // Курдский вопрос в Западной Азии в начале XXI века: сборник статей. – Москва : Институт востоковедения РАН, Институт Ближнего Востока, 2006. – С. 126–140.

2. *Гама Алі Кадер Макван*. Курдська проблема в контексті врегулювання іракської кризи: автореферат дис. канд. політ. наук. – 23.00.04. – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / Гама Алі Кадер Макван. – Київ, 2007. – 20 с.

3. *Гама Алі Кадер Макван*. Проблема государственного устройства Ирака после свержения режима Саддама Хусейна: позиция курдов / Гама Али Кадер Макван // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наукових праць. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2004. – Вип. 48 (Ч. 1). – С. 78–83.

4. *Иванов С.* Иракский Курдистан на современном этапе (1991–2011) : монография / С. Иванов – Москва : ИМЭМО РАН, 2011. – 86 с.

5. *Корчинський М. В.* Двосторонні відносини Іракського Курдистану після завершення війни в Іраку (2003–2011 рр.) / М. В. Корчинський // «Гілея : науковий вісник» : зб. наук. праць. – Вип. 108. – Київ, 2016. – С. 304–308.

6. *Кузнецов А. А.* Иракский Курдистан в условиях борьбы с «Исламским государством» / А.А.Кузнецов // Курдский фактор в региональной геополитике (Материалы круглого стола в ИМЭМО РАН 11.03. 2015 г.) (Под ред. А. Г. Арбатова). – Москва : ИМЭМО РАН, 2015. – С. 39–42.

7. *Мгои Ш. Х.* Сложности реализации автономии Южного Курдистана и факторы ее необратимости / Ш. Х. Мгои // Курдский вопрос в Западной Азии в начале XXI века: сборник статей. – Москва : Институт востоковедения РАН, Институт Ближнего Востока, 2006. – С. 84–96.

8. *Сапронова С. А.* Проблема Киркука в отношениях федеральных властей Ирака и Иракского Курдистана / С. А. Сапронова // Курдский фактор в региональной геополитике (Материалы круглого стола в ИМЭМО РАН 11.03. 2015 г.) (Под ред. А. Г. Арбатова). – Москва : ИМЭМО РАН, 2015. – С. 28–38.

9. *Шелест А.* Иракская конституция: спорные вопросы остались нерешенными / О. Волович, Г. Шелест // Ирак на шляху випробувань і відродження: зб. статей і аналітичних матеріалів. – Одеса : Національний інститут стратегічних досліджень. Регіональний філіал у м. Одеса : Фенікс, 2011. – С. 281–289.

10. *Шелест Г.* Референдум щодо Іракської Конституції / Г. Шелест // Україна і світ сьогодні. – № 50 (349), 22.12. 2005 р.

11. *Alkadiri R.* Oil and the question of federalism in Iraq [Internet source] / R. Alkadiri // International Affairs. – Vol. 86, # 6. Post-American Iraq (November 2010). – P. 1315–1328. – Access mode : <http://www.jstor.org/stable/40929764>.

12. *Danilovich A.* Iraqi Federalism and the Kurds. Learning to Live Together. / A. Danilovich. – University of Kurdistan – Hawler, Iraq. – Ashgate, 2014. – 194 p.

13. *Frappi C.* The Energy Factor. Oil and State Building in Iraqi Kurdistan / C. Frappi // Kurdistan. An Invisible Nation. Ed. by Stefano M. Torelli. – ISPI, Milano, 2016. – P. 91–121.

14. *Mills R.* Under the Mountains : Kurdish Oil and Regional Politics. / R. Mills – Oxford Institute for Energy Studies Paper : WPM 63, January, 2016. – 45 p.

15. *Romano D.* Iraqi Kurdistan: challenges of autonomy in the wake of US withdrawal [Internet source] / D. Romano // International Affairs. – Vol. 86, # 6. Post-American Iraq (November 2010). – P. 1345–1359. – Access mode : <http://www.jstor.org/stable/40929766>.

16. *Wolff S.* Governing (in) Kirkuk: resolving the status of a disputed territory in post-American Iraq [Internet source] / S. Wolf // International Affairs. – Vol. 86, # 6. Post-American Iraq (November 2010). – P. 1361–1379. – Access mode : <http://www.jstor.org/stable/40929767>.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

**IRAQI KURDISTAN: SPECIFIC OF POLITICAL AND LEGAL STATUS
AND RELATIONSHIPS WITH CENTRAL GOVERNMENT****Jurij Moroz, Kadir Aso Araz**

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 2394132,
e-mail: jumoroz@yahoo.com; asoaraz96@gmail.com*

In the article factors which determined current political status of Iraqi Kurdistan are analyzed. Key problems in the relationships of Kurdistan Region with federal government are demonstrated. The authors emphasized that, generally, the process of creating a federal republic in Iraq has not been completed. The borders of the Kurdish autonomy region constitute one of the major problems in Baghdad-Erbil relations. The extraction of and trade in hydrocarbons is another element in a largely contradictory system of relations between the autonomous entity and the federal centre. Standing out among all the other problematical issues regarding relations between the Kurdistan Region and the federal centre is that of the Kurdish armed forces. The authors conclude that true position of Iraqi Kurdistan within Iraq are determined rather by military, political and economical capabilities of Kurds then by strict limits of constitutional provisions.

Key words: political status; legal status; Iraqi Kurdistan; federal government of Iraq; constitution of Iraq.